

УДК 341.1:342.7:004.056

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-1\(42\)-41-49](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-1(42)-41-49)

Денисенко Катерина Вікторівна кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права юридичного факультету, Пенітенціарна академія України, м. Чернігів, <https://orcid.org/0000-0002-9637-1361>

Кисельов Дмитро Валентинович аспірант кафедри адміністративного, цивільного та господарського права і процесу юридичного факультету, Пенітенціарна академія України, м. Чернігів, <https://orcid.org/0000-0002-5080-9436>

Борко Ірина Сергіївна студентка факультету міжнародного та європейського права, НЮУ ім. Ярослава Мудрого, м. Харків, <https://orcid.org/0000-0002-3397-0121>

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА БЕЗПЕЧНЕ ІНФОРМАЦІЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню міжнародних стандартів забезпечення права на безпечне інформаційне середовище. Наголошено, що проблематика реалізації права на безпечне інформаційне середовище пов'язана з низкою факторів, зокрема недостатнім рівнем інформаційної культури та медіаграмотності населення, відсутністю чіткого нормативно-правового регулювання.

Водночас чинна система захисту інформаційного середовища не повною мірою враховує нові виклики, пов'язані з розвитком технологій та гібридними загрозами. Країна-агресор все частіше вдається до цілеспрямованого поширення неправдивих даних, що підривають довіру до державних інституцій, атак на українські інформаційні системи, які призводять до розголошення персональних даних громадян, пропаганди через соціальні мережі та ін. За таких умов постає необхідність в дослідженні міжнародних стандартів забезпечення права на безпечне інформаційне середовище, оскільки саме вони виступають орієнтиром для розробки національного законодавства в окресленій сфері.

Підкреслюється, що жоден міжнародний нормативно-правовий акт прямо не регламентує право на безпечне інформаційне середовище як окреме самостійне право, здійснюючи його захист крізь призму інших інформаційних та цифрових прав, зокрема право на свободу вираження поглядів, право на доступ до достовірної інформації, а також в аспекті забезпечення інформаційної та кібербезпеки, боротьби з дезінформацією та кіберзлочинністю.

Акцентовано увагу на важливості співпраці між державами в рамках міжнародних організацій, таких як Організація Об'єднаних Націй, Європейський Союз, НАТО, для розробки механізмів боротьби з дезінформацією, кіберзлочинністю та іншими загрозами інформаційній безпеці. Особливу увагу приділено відсутності міжнародно-правової відповідальності за інформаційні атаки та маніпуляції, що сприяють порушенню прав людини, зокрема в умовах війни.

У висновках автори підкреслюють необхідність розробки окремого міжнародного нормативно-правового акта, який би врегулював питання ведення інформаційних та кібервійн, запобігання розповсюдженню дезінформації та захисту прав людини на безпечне інформаційне середовище в умовах глобалізації.

Ключові слова: міжнародні нормативно-правові акти, безпечне інформаційне середовище, інформаційна безпека, кібербезпека, дезінформація, пропаганда, міжнародні стандарти, гібридні загрози, інформаційні війни.

Denysenko Kateryna Viktorivna Candidate of Sciences in Public Administration, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Theory and History of State and Law, Constitutional Law of the Faculty of Law, Penitentiary Academy of Ukraine, Chernihiv, <https://orcid.org/0000-0002-9637-1361>

Kyselov Dmytro Valentynovych Postgraduate Student of the Department of Administrative, Civil, and Commercial Law and Process of the Faculty of Law, Penitentiary Academy of Ukraine, Chernihiv, <https://orcid.org/0000-0002-5080-9436>

Borko Iryna Serhiivna Student of the Faculty of International and European Law, Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, <https://orcid.org/0000-0002-3397-0121>

INTERNATIONAL STANDARDS FOR ENSURING THE RIGHT TO A SAFE INFORMATION ENVIRONMENT

Abstract. The article is dedicated to the study of international standards for ensuring the right to a safe information environment. It emphasizes that the issue of realizing the right to a safe information environment is connected to several factors, including the insufficient level of information culture and media literacy among the population, as well as the lack of clear normative and legal regulation.

At the same time, the current system of protecting the information environment does not fully address the new challenges associated with technological advancements and hybrid threats. The aggressor state increasingly resorts to the deliberate spread of false information that undermines trust in state institutions,

attacks on Ukrainian information systems leading to the disclosure of citizens' personal data, propaganda through social networks, and more. Under these conditions, there is a need to study international standards for ensuring the right to a safe information environment, as these standards serve as a benchmark for developing national legislation in this field.

It is emphasized that no international legal act directly regulates the right to a safe information environment as a separate, independent right. Instead, its protection is carried out through the lens of other information and digital rights, including the right to freedom of expression, the right to access accurate information, as well as in the context of ensuring information and cybersecurity, combating disinformation, and cybercrime.

Attention is drawn to the importance of cooperation between states within international organizations such as the United Nations, the European Union, and NATO, in developing mechanisms to combat disinformation, cybercrime, and other threats to information security. Special attention is given to the lack of international legal responsibility for information attacks and manipulations that contribute to human rights violations, particularly in wartime conditions.

In the conclusions, the authors emphasize the need for the development of a separate international legal act that would regulate issues related to information and cyber wars, prevent the spread of disinformation, and protect human rights to a safe information environment in the context of globalization.

Keywords: international legal acts, safe information environment, information security, cybersecurity, disinformation, propaganda, international standards, hybrid threats, information warfare.

Постановка проблеми. У сучасному світі, де стрімкий розвиток цифрових технологій і глобалізація інформаційного простору створили майже необмежений доступ до різноманітної інформації, постає питання її достовірності, безпеки та впливу на людину й суспільство. Для України це питання ускладнюється тривалими інформаційними загрозами, що посилюються в умовах повномасштабної агресії російської федерації. Інформаційно-психологічні операції, дезінформація та пропаганда загрожують як національній безпеці, так і праву громадян на безпечне інформаційне середовище.

Проблематика реалізації права на безпечне інформаційне середовище пов'язана з низкою факторів, зокрема недостатнім рівнем інформаційної культури та медіаграмотності населення, відсутністю чіткого нормативно-правового регулювання. Водночас чинна система захисту інформаційного середовища не повною мірою враховує нові виклики, пов'язані з розвитком технологій та гібридними загрозами.

Країна-агресор все частіше вдається до цілеспрямованого поширення неправдивих даних, що підривають довіру до державних інституцій, атак на

українські інформаційні системи, які призводять до розголошення персональних даних громадян, пропаганда через соціальні мережі, які супроводжуються розколом у суспільстві та поширенням ворожнечі в країні та ін. За таких умов постає необхідність в дослідженні міжнародних стандартів забезпечення права на безпечне інформаційне середовище, оскільки саме вони виступають орієнтиром для розробки національного законодавства в окресленій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика реалізації права на безпечне інформаційне середовище перебувала в полі зору вітчизняних науковців, які розглядали це питання в площині реалізації цифрових та інформацій прав людини (Братасюк О.Б., Марущак А.В., Ментух Н.Ф., Ткачук Н.І., Хаустова М.Г., та ін.). Поряд з цим, сучасні геополітичні виклики зумовлюють необхідність дослідження міжнародних стандартів забезпечення права на інформаційне середовище.

Метою статті є дослідження міжнародно-правових стандартів у забезпеченні права на безпечне інформаційне середовище та визначення їх ролі в формуванні інформаційної безпеки України на сучасному етапі державотворення та захисті українського суспільства від інформаційних загроз.

Виклад основного матеріалу. Одна держава не може відігравати вагомую роль у формуванні ефективного забезпечення прав людини, це, перш за все, згуртованість цивілізованих правових країн. Саме держави, будучи членами міжнародних організацій, відіграють центральну роль на глобальному рівні в розробці міжнародних документів, таких як декларації, конвенції та пакти, спрямовані на захист прав людини. Їх наявність дозволяє створювати глобальні механізми захисту прав людини.

Після нацистських злочинів проти людства, країни-члени Організації Об'єднаних Націй прийняли основний документ у сфері захисту прав людини, а на прикладі російсько-української війни ми можемо прослідкувати як підтримка міжнародної спільноти слугує засобом захисту нашого права на самоідентичність.

Відмітимо, що жоден міжнародний нормативно-правовий акт прямо не регламентує право на безпечне інформаційне середовище як окреме самостійне право, здійснюючи його захист крізь призму інших інформаційних та цифрових прав, зокрема право на свободу вираження поглядів, право на доступ до достовірної інформації, а також в аспекті забезпечення інформаційної та кібербезпеки, боротьби з дезінформацією та кіберзлочинністю.

У статті 19 Загальної Декларації прав людини вказано, що кожен має право на свободу думки та висловлювання; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї через будь-які медіа та незалежно від державних кордонів [1].

Відповідно до статті 10 Європейської конвенції з прав людини, кожен має право на свободу висловлювання. Це право включає свободу дотриму-

ватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від державних кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств [2].

Варто звернути увагу на важливий нюанс – Європейська конвенція з прав людини закріплює, що здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду [2].

У зв'язку з розумінням важливості проблеми кібербезпеки в Європейському Союзі у 2004 р. було створено Європейське агентство з мережевої та інформаційної безпеки. Усвідомлюючи той факт, що ефективність забезпечення інформаційної безпеки в європейському кіберпросторі також залежить від розвитку співпраці держав у рамках міжнародних органів у 2013 р. в структурі Європейського поліцейського офісу (Європол) був утворений Європейський центр боротьби з кіберзлочинністю. Серед міжнародних організацій, основною метою яких є саме безпека, НАТО найбільш ефективно модернізувала політику щодо інформаційної безпеки. Організація заснувала центри у країнах-членах як багатонаціональні інститути для розробки доктрини кібербезпеки, вдосконалення міждержавної взаємодії, впровадження теоретичних напрацювань у практиці протидії кіберзагрозам, обміну досвідом кіберзахисту представників країн-членів і країн-партнерів [3, с. 356–357].

Водночас ми вважаємо, що для нашої держави надзвичайно цінними були б міжнародні стандарти щодо забезпечення права на безпечне інформаційне середовище саме в умовах воєнного стану. На сьогодні міжнародною спільнотою не розроблено чітко визначених й обов'язкових нормативних актів, які б регламентували особливості ведення кібер- та інформаційних війн, хоча свого часу НАТО наголошувало на необхідності створення правил ведення кібервійн, але ця доповідь мала декларативний характер.

На думку авторів, міжнародне співтовариство хоч і має ряд документів, що так чи інакше торкаються питання не лише інформаційної безпеки держави в цілому, але й захисту інформаційних прав людини, зокрема і права на безпечне інформаційне середовище, відсутність міжнародно-правової відповідальності за інформаційно-психологічні операції, поширення фейків, пропаганди, обмеження доступу до інформації є нагальною проблемою не тільки для України, але й інших країн.

російські окупанти систематично порушують норми міжнародного законодавства, створюючи перешкоди для повноцінного та вільного викорис-

тання мережі Інтернет громадянами України та підключаючи їх до російських провайдерів [4, с. 17]. Блокуючи доступ до інформації ззовні, російська федерація видає шкільні підручники для дітей, що містять повністю переписану історію з 1970 по 2000 рік, зменшений розділ загальної історії й розширені частини про Азію, Африку та Латинську Америку. У розділі про війну росії проти України – 17 параграфів. В цьому розділі стверджується, що Сполучені Штати Америки є «головним бенефіціаром» війни, а окуповані українські території називають «новими регіонами» росії [5].

Переписування історії в шкільних підручниках, яке сприяє формуванню неправдивого світогляду в дітей, є спробою російської федерації нав'язати викривлену інтерпретацію подій та інструментом легітимізації агресивної політики російської федерації. Розробка таких підручників ідеологічно спрямована на формування у дітей та молоді викривленого уявлення про події останніх десятиліть. Попри зазначене, звинувачення Сполучених Штатів Америки в так званій вигоді від війни та фальшиве визнання окупованих українських територій є наочним прикладом дезінформації з боку країни-агресора. І головним чином, зазначені вище випадки є наочними прикладами порушення права на безпечне інформаційне середовище.

У грудні 2023-го року росія поширила фейк про те, Міністр оборони Німеччини Борис Пісторіус відмовив Україні у статусі союзника. Про це він заявив в етері телеканалу ZDF, що стало темою для поширення у пропагандистських засобах масової інформації кремля. Однак, дійсно, міністр оборони Пісторіус був в етері каналу ZDF і, окрім іншого, коментував питання поставок 1 млн боєприпасів в Україну, допомогу інших країн-партнерів і спростовував закиди, що нібито ФРН замало робить для перемоги Києва у війні з РФ. «Він сказав не Verbündete (союзник), а слово Bündnispartner (партнер по альянсу – НАТО): «Ми робимо те, що можемо. Те саме стосується майже всіх інших союзників і партнерів. Але Німеччина не є партнером України по альянсу», – дослідили кейс фактчекери зі StopFake. Окрім того, Пісторіус вказав, що Німеччина та її союзники по НАТО роблять усе можливе, щоб допомогти Україні. Тобто, міністр всього лише згадав загальновідомий факт про те, що Україна [поки що] не є членом НАТО, але його слова невірно переклали пропагандисти і перекрутили так, як їм хотілося це почути [6]. Отже, як бачимо, російська федерація умисно застосовує тактику викривлення фактів, використовуючи пропаганду та маніпуляцію для досягнення геополітичних цілей.

На сайті «АрміяInform» наведено низку випадків розповсюдження дезінформації країною-агресором. Зокрема, росія продовжує розповсюджувати дезінформацію про те, що в Україні нібито фіксуються випадки розкрадання іноземної зброї. «Сьогодні немає жодних достовірних доказів щодо незаконного перенаправлення з України сучасної звичайної зброї, наданої

США. Ми справді бачимо випадки, коли росія й далі поширює дезінформацію про протилежне. Але спостерігаючи за тим, як українці використовують ці можливості на полі бою, ми бачимо, як вони використовують їх ефективно з усіх очевидних причин, оскільки Росія й далі становить значну загрозу суверенітету України», – сказав речник Пентагону [7].

Ворог поширює фейк про мобілізацію людей літнього віку. російські TG-канали поширюють фото «агітаційних листівок» із закликами до людей літнього віку мобілізуватись до ЗСУ. Такі «агітки» начебто почали з'являтися у Києві. Так звані листівки — це черговий фейк пропаганди, який вона створила в рамках своєї інформаційної кампанії щодо «насильницької мобілізації» в Україні. Відповідно, ніяких листівок з подібним змістом у столиці не роздають. Раніше російська пропаганда поширювала інформацію про фейкові агітки з Президентом України та Головнокомандувачем ЗСУ, у яких українців закликали «зробити правильний вибір» [8].

Наведені вище ситуації є лише невеликим відсотком того, як російська федерація використовує інформацію в якості ще однієї зброї у війні. Такі дії не лише порушують право українських громадян на безпечне інформаційне середовище, але й створюють загрози для міжнародного інформаційного простору. За таких умов питання щодо боротьби з такими практиками має бути ключовим завданням для міжнародної спільноти.

Глобалізація та масове поширення цифрових технологій ускладнюють контроль над інформаційними потоками. Це створює сприятливі умови для поширення як правдивих фактів, так інформаційних атак. Зазначене особливо загострюється під час сучасних конфліктів, коли інформація стає інструментом впливу на думку громадян та позиції держав. Відсутність чітких міжнародних стандартів у окресленій сфері створює правовий вакуум, який ускладнює боротьбу з дезінформацією та дозволяє недобросовісним суб'єктам (громадянам та державам) уникати відповідальності за свої дії.

Відтак вважаємо за необхідне розробку спеціального міжнародного нормативно-правового акту, який би комплексно врегулював питання ведення інформаційних та кібервійн, які призводять до порушення права на безпечне інформаційне середовище, під егідою Організації Об'єднаних Націй та НАТО, оскільки, як показала практика, наявність державних кордонів не є перешкодою для поширення інформації як правдивої, так і звичайних пропагандистських фейків. У свою чергу досвід України може стати базою для розробки правил ведення інформаційних та кібервійн та інституційних засад їх належного дотримання.

Документ повинен включати питання щодо: по-перше, механізмів ідентифікації джерел дезінформації; по-друге, регулювання поведінки держав в інформаційному просторі шляхом встановлення правил, які забороняють використання пропаганди, втручання у внутрішню політику інших держав,

маніпуляції громадською думкою; по-третє, види та механізм накладання санкцій за порушення зазначених вище норм; по-четверте, міжнародний моніторинг у глобальному міжнародному просторі, координація щодо протидії дезінформації та боротьби з пропагандою.

Висновок. Таким чином, наразі жоден міжнародно-правовий акт прямо не регламентує право на безпечне інформаційне середовище як самостійне право, здійснюючи його захист крізь призму інших інформаційних та цифрових прав, які закріплені в Загальній декларації прав людини та Європейській конвенції з прав людини, зокрема право на свободу вираження поглядів, право на доступ до достовірної інформації, а також в аспекті забезпечення інформаційної та кібербезпеки, боротьби з дезінформацією та кіберзлочинністю.

Водночас, відсутність міжнародно-правової відповідальності для російської федерації за блокування доступу до інформації, яка не є частиною ворожої пропаганди та постійне поширення фейків є проблемою не лише для України, але й для інших країн. Автори наголошують на необхідності розробки та прийняття під егідою Організації Об'єднаних Націй та НАТО окремого міжнародного нормативно-правового акту, який би комплексно врегулював питання ведення інформаційних та кібервійн, які призводять до порушення права на безпечне інформаційне середовище.

Література:

1. Universal Declaration of Human Rights : official web-site of United Nations. URL: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights> (дата звернення: 20.01.2025).
2. European Convention on Human Rights : official web-site of European Court of Human Rights. URL: <https://www.echr.coe.int/european-convention-on-human-rights> (дата звернення: 20.01.2025).
3. Кононенко В.П., Новікова Л.В., Копицька П.О. Політика міжнародних організацій з питань інформаційної безпеки. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: Право*. 2021. Вип. 65. С. 353–358.
4. Денисенко К.В., Борко І.С. Забезпечення цифрових та інформаційних прав засуджених в установах виконання покарань в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. №3. С.16-19.
5. «Росія переписує історію та мілітаризує освіту». Чого навчатимуть українських дітей на окупованих територіях : веб-сайт Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-pidruchnyk-istoriyi-rosiyi-osvita-v-okupatsiyi/32558574.html> (дата звернення: 20.01.2025).
6. Росіяни тиражують заяву міністра оборони Німеччини про те, що «у ФРН не вважають Україну своїм союзником». Це – неправда : веб-сайт Центру стратегічних комунікацій. URL: <https://spravdi.gov.ua/rosiyany-tyrazhuyut-zayavu-ministra-oborony-nimechchyny-pro-te-shho-u-frn-ne-vvazhayut-ukrayinu-svoyim-soyuznykom-cze-nepravda/> (дата звернення: 20.01.2025).
7. У Пентагоні попередили про поширення росією фейків щодо розкрадання іноземної зброї в Україні. *АрміяInform*. URL: <https://armyinform.com.ua/2024/01/12/u-pentagoni-poperedyly-pro-poshyrennya-rosiyeyu-fejkiv-shhodo-rozkradannya-inozemnoyi-zbroyi-v-ukrayini/> (дата звернення: 20.01.2025).
8. Ворог поширює фейк про мобілізацію людей літнього віку. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/12/01/vorogo-poshyryuye-fejk-pro-mobilizacziyu-lyudej-litnogo-viku/> (дата звернення: 20.01.2025).

References:

1. Universal Declaration of Human Rights [Universal Declaration of Human Rights]. *Official website of United Nations*. Retrieved from: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights> (Accessed: 20 January 2025) [in English].
2. European Convention on Human Rights [European Convention on Human Rights]. *Official website of European Court of Human Rights*. Retrieved from: <https://www.echr.coe.int/european-convention-on-human-rights> (Accessed: 20 January 2025) [in English].
3. Kononenko, V.P., Novikova, L.V., & Kopytska, P.O. (2021). Polityka mizhnarodnykh orhanizatsii z pytan informatsiinoi bezpeky [Policy of international organizations on information security]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu. Seriya: Pravo – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Law*, (65), 353–358 [in Ukrainian].
4. Denysenko, K.V., & Borko, I.S. (2022). Zabezpechennia tsyfrovyyh ta informatsiinyh prav zasudzhennyh v ustanovah vykonannya pokaran v umovah voiennoho stanu [Ensuring digital and informational rights of convicts in correctional facilities during wartime]. *Analitichno-porivnialne pravoznavstvo – Analytical and Comparative Jurisprudence*, (3), 16–19 [in Ukrainian].
5. Radio Svoboda. (2023). Rosiia perepysuie istoriiu ta militarizuiie osvitu. Choho navchatymut ukrainskykh ditei na okupovanykh terytoriiakh [Russia rewrites history and militarizes education. What Ukrainian children will learn in occupied territories]. *Radio Svoboda – Radio Liberty*. Retrieved from: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-pidruchnyk-istoriyi-rosiyi-osvita-v-okupatsiyi/32558574.html> (Accessed: 20 January 2025) [in Ukrainian].
6. Tsentr stratehichnykh komunikatsii. (2024). Rosiiany tyrazhuiut zaiavu ministra oborony Nimechchyny pro te, shcho «u FRN ne vvazhaiut Ukrainu svoim soiuznykom». Tse – nepravda [Russians spread the statement of the German defense minister that “Germany does not consider Ukraine its ally.” This is false]. *Tsentr stratehichnykh komunikatsii – Center for Strategic Communications*. Retrieved from: <https://spravdi.gov.ua/rosiiany-tyrazhuyut-zayavu-ministra-oborony-nimechchyny-pro-te-shho-u-frn-ne-vvazhayut-ukrayinu-svoyim-soyuznykom-cze-nepravda/> (Accessed: 20 January 2025) [in Ukrainian].
7. ArmyInform. (2024). U Pentahoni poperedyly pro poshyrennia rosiieiu feikiv shchodo rozkradannia inozemnoi zbroi v Ukraini [The Pentagon warned about Russia spreading fakes about the theft of foreign weapons in Ukraine]. *ArmyInform*. Retrieved from: <https://armyinform.com.ua/2024/01/12/u-pentagoni-poperedyly-pro-poshyrennya-rosiyeyu-fejkiv-shhodo-rozkradannya-inozemnoyi-zbroyi-v-ukrayini/> (Accessed: 20 January 2025) [in Ukrainian].
8. ArmyInform. (2023). Voroh poshyriuie feik pro mobilizatsiiu liudei litnoho viku [The enemy spreads a fake about the mobilization of elderly people]. *ArmyInform*. Retrieved from: <https://armyinform.com.ua/2023/12/01/vorogo-poshyryuye-fejk-pro-mobilizacziyu-lyudej-litnogo-viku/> (Accessed: 20 January 2025) [in Ukrainian].